



DOKUMENT POLITIKASH

Nga gjetjet e auditimeve tek llogaridhënia publike përmes rolit të medias në Shqipëri

Raportet e Kontrollit të Lartë të Shtetit si burim gazetarie:
sfidat, problematika dhe rrugët e përmirësimit



Tiranë, Shtator 2026

Për kë është hartuar ky dokument

Ky dokument politikash është në mbështetje të punës së mediave dhe gazetarëve që mbulojnë aktivitetin e KLSH, financat publike, punimet e Kuvendit dhe komisioneve parlamentare, organizatave të shoqërisë civile e donatorëve që financojnë programe të llogaridhënies dhe të gazetarisë investigative, dhe ndihmues për punën e KLSH.

Dokumenti është hartuar mbi bazën e punës analitike të kryer mbi disa raporte auditimi në fusha të ndryshme të administrimit publik, mbi materialet trajnuese për gazetarë të prodhuara në kuadër të të njëjtit projekt, mbi praktikën redaksionale të dokumentuar në Shtojcën C, dhe mbi shqyrtimin e praktikave të institucioneve europiane e ndërkombëtare.

Përmbajtja

Përmbledhje ekzekutive

1. Konteksti: një burim i pasur informacioni në një treg mediatik të varfër

1.1 Vlera: përse ky burim informacioni vlen më shumë se të tjerë

1.2 Cikli i auditimit dhe ku ai humbet vlerë për gazetarinë

1.3 Konteksti evropian dhe përse kjo nuk është një çështje e brendshme institucionale

2. Sfidat kryesore

2.1 Në burim: një produkt i shkruar për audiencë të kufizuar dhe specifike

2.2 Në media: kapacitete të kufizuara dhe ndikues të tjerë

2.3 Në strukturën e llogaridhënies

2.4 Tek publiku: shifra pa përshtatje

3. Problemet që lidhen me raportimin

4. Rekomandime

4.1 Për KLSH

4.2 Për mediat dhe gazetarët

4.3 Për Kuvendin dhe komisionet parlamentare

4.4 Për shoqërinë civile dhe donatorët

5. Zbatimi dhe monitorimi

6. Përfundime

Shtojca A. Përvojat ndërkombëtare të komunikimit të auditimit

Shtojca B. Modeli i faqes përmbledhëse

Shtojca C. Raste praktike nga raportimi mediatik në Shqipëri

Përmbledhje ekzekutive

Kontrolli i Lartë i Shtetit është institucion i rëndësishëm i shtetit që publikon rregullisht raporte me përmbajtje informacioni për financat publike që asnjë media shqiptare nuk do të mund ta prodhonte dot vetë: me dokumentacion të verifikuar, të kuantifikuar, me subjekte publike të identifikuar dhe me referenca të qarta ligjore. Përgatitja e këtij dokumenti merr shkas dhe vjen nga përvoja që tregon se përgjithësisht ky informacion mbetet shpesh i pashfrytëzuar, edhe kur ai përdoret, rëndom kjo ndodh jo ashtu si duhet.

Puna analitike e kryer në kuadër të këtij projekti dëshmon se sfida kryesore me raportet e KLSH shpesh nuk qëndron te cilësia teknike e auditimeve, pasi gjetjet në to janë specifike, të matshme dhe të dokumentuara, sikurse dhe rekomandimet janë po ashtu të adresuara dhe me afate. Problemi thelbësor qëndron në zinxhirin që lidh gjetjet me ndikimin dhe ndryshimin që paraqet interes për publikun. Raportet e KLSH përgatiten për një audiencë institucionale, publikohen përgjithësisht me vonesë dhe në një model që nuk është i lehtë për t'u absorbuar nga përdorues të thjeshtë, ndërkohë që redaksitë e mediave nuk e kanë as kohën, as kapacitetin teknik, dhe as mbështetjen e duhur për ta bërë këtë gjë. Ajo që rezulton si pasojë e kësaj problematike, në praktikë është një ekuilibër jo i kënaqshëm, por i qëndrueshëm. KLSH vëren se gjetjet e raporteve nuk marrin vëmendjen e duhur. Mediat konstatojnë se raportet e KLSH janë të vështira për t'u lexuar. Institucionet publike të audituara rezultojnë përfituese nga të dyja: një gjetje që nuk lexohet nuk prodhon kosto, dhe pa kosto publike nuk lind nxitje për zbatim dhe reforma për ndryshim. Përqindja e lartë e pranimet formal të rekomandimeve të raporteve të KLSH, e shoqëruar me përqindje dukshëm më të ulëta zbatimi, është konkretizimi në shifra i këtij ekuilibri jo produktiv për shoqërinë dhe, njëkohësisht, treguesi që rrallëherë raportohet.

Pesë konstatime kryesore

Së pari, cilësia teknike e auditimit nuk është pika e dobët e sistemit; ndjekja dhe komunikimi i tij rezultojnë të tilla.

Së dyti, raporti i auditimit është produkt i përgatitur për një audiencë institucionale dhe përdoret nga një audiencë e ndryshme, pa përshtatje ndërmjetëse.

Së treti, mbulimi mediatik ndodh kryesisht në momentin e publikimit dhe rrallë kthehet te faza vendimtare — zbatimi ose moszbatimi i rekomandimit; përjashtimet ekzistojnë, por mbeten praktikë e veçuar redaksish të specializuara.

Së katërti, kompetenca disiplinore që mbetet brenda vijës hierarkike të audituar e neutralizon përgjegjësinë individuale në mënyrë strukturore, jo të rastësishme.

Së pesti, ekspozimi publik nuk është alternativë e masave ndëshkuese, por i vetmi zëvendësues funksional aty ku ato nuk zbatohen.

Dokumenti identifikon katër grupe sfidash — te burimi, te media, te arkitektura e llogaridhënies dhe te publiku — analizon problematikën e ndeshur shpesh te raportet e trajtuara, dhe propozon një sërë rekomandimesh të ndara sipas përgjegjësisë. Rekomandimet janë hartuar duke pasur parasysh kriterin e zbatueshmërisë: shumica e tyre nuk kërkojnë ndryshime ligjore, por vendime administrative dhe rialokime modeste burimesh. Ato pak rekomandime që kërkojnë ndërhyrje normative janë identifikuar veçmas dhe paraqiten të grupuara në seksionin 4.3.

Shtojca A paraqet përvojat e institucioneve europiane e ndërkombëtare që e kanë trajtuar të njëjtin problem me instrumente të ndryshme, dhe jep prej tyre mësimet e transferueshme në kontekstin shqiptar. Shtojca B propozon modelin e faqes përmbledhëse. Shtojca C dokumenton raste praktike nga

raportimi mediatik shqiptar, të lidhura një për një me rekomandimet e kapitullit 4, në mënyrë që propozimet të mos mbeten vetëm në rrafshin analitik.

1. Konteksti: një burim i pasur informacioni në një treg mediatik të varfër

Kontrolli i Lartë i Shtetit, si institucioni më i lartë i auditimit në vend, zë një pozitë të veçantë në fluksin e informacionit që i ofrohet publikut shqiptar. Por ndryshe nga burimet e tjera të informacionit, KLSH nuk përbën burim të interesuar përtej interesit publik, nuk ka një axhendë politike, nuk kërkon klikime dhe nuk konkurron në tregun mediatik për vëmendje. KLSH si institucion kushtetues i shtetit prodhon konstatime të verifikuara nëpërmjet një metodologjie të standardizuar ndërkombëtarisht dhe i publikon ato pavarësisht faktit se kë ato prekin. Për një treg mediatik relativisht të vogël, me burime të kufizuara financimi dhe me pronësi shpesh të lidhur me interesa ekonomike, ky fluks informacioni rezulton shpesh si pothuajse i vetmi burim i strukturuar i të dhënave mbi cilësinë e administrimit të fondeve publike.

Përdorimi i këtij fluksi informacioni ndërlikohet edhe më tej duke pasur parasysh që raportet e auditimit i drejtohen subjekteve të audituara, Kuvendit dhe, në raste të caktuara, institucioneve të ndjekjes penale. Gjuha, struktura dhe gjatësia e raporteve pasqyrojnë pikërisht këtë audiencë parësore. Gazetarët rezultojnë përdorues dytësorë të një produkti që nuk është konceptuar për ta dhe për këtë shkak, shpesh e anashkalojnë.

1.1 Vlera: përse ky burim informacioni vlen më shumë se të tjerë

Vlera e raporteve të auditimit të KLSH për gazetarinë bazohet në katër tipare kyçe që rrallëherë ndeshen së bashku.

E para është verifikueshmëria: konstatimet mbështeten në dokumente dhe në metodologji, e jo në deklarata. Kjo e bën rastin e trajtuar shumë më të vështirë për t'u përgënjeshtroar dhe e ul ndjeshëm ekspozimin ligjor të redaksive të mediave.

E dyta është kuantifikimi. Auditimet e shprehin problemin në vlera monetare, gjë që i jep gazetarit atë që i mungon më shpesh: shifrat e bazuara dhe të mbrojtshme.

E treta është identifikimi i qartë i subjektit dhe, në pjesën më të madhe të rasteve, i përgjegjësisë funksionale në to.

E katërta është vazhdimësia: të njëjtat institucione auditohen periodikisht, kjo krijon mundësinë e ndërtimit të serive kohore, krahasimit dhe konstatimit të përsëritjeve — dimensionin ku qëndron vlera më e fortë.

Kufizime që duhen njohur paraprakisht

Mandati i KLSH nuk shtrihet mbis sektorin privat, edhe kur ky përfiton kontrata publike; vetëm pjesa publike e transaksionit auditohet.

Rekomandimi nuk është urdhër ekzekutiv; moszbatimi dokumentohet dhe raportohet si i tillë, por nuk prodhon vetvetiu sanksion.

Konstatimi i parregullsisë nuk është konstatim i veprës penale; kalimi nga njëra te tjetra kërkon procedurë të ndryshme dhe standard prove më të lartë.

Auditimi mbulon periudhë të caktuar; gjendja aktuale e institucionit mund të ketë ndryshuar dhe kjo duhet verifikuar veçmas dhe përtej raportit të auditimit.

1.2 Cikli i auditimit dhe ku ai humbet vlerë për gazetarinë

Nëseshqyrtojmë procesin e identifikimit të një gjetjeje ngamomenti i konstatimit nga KLSH deri te komunikimi publik i tij, humbja e vlerës ndodh në pika të identifikueshme dhe, në pjesën dërrmuese, të korrigjueshme. Tabela e mëposhtme e paraqet përmbledhurazi këtë proces dhe tregon se ku ai ndërpritet.

Faza	Çfarë ndodh	Ku humbet vlera
Auditimi	Konstatim i dokumentuar, i kuantifikuar, me përgjegjësi të identifikuar	Pothuajse asnjë humbje — cilësia teknike është pika e fortë e sistemit
Hartimi i raportit	Përpunim në gjuhë administrative dhe juridike, dokument i gjatë	Gjetja thelbësore përfshihet brenda materialit procedural; hierarkia e rëndësisë së çështjeve konkrete përgjithësisht nuk shfaqet
Publikimi	Vendosje në faqen zyrtare, në format të përfunduar, shpesh me vonesë të konsiderueshme	Aktualiteti ka humbur; formati i publikimit vështirëson kërkimin, krahasimin dhe përpunimin
Marrja nga media	Njoftim shtypi ose zbulim i rastësishëm nga gazetari	Përzgjedhja bëhet sipas titullit, jo sipas peshës së gjetjes
Raportimi	Lajm i shkurtër, shpesh riprodhim i njoftimit	Konteksti, shkaku dhe pasojat mungojnë; gjetja mbetet shifra pa shumë lidhje
Ndjekja	Rrallë ka raportim të dytë mbi zbatimin e rekomandimeve	Moszbatimi — që është i rëndësishëm për publikun — përgjithësisht mbulohet dobët

Veçanërisht pika e fundit është e rëndësishme në këtë proces. Në praktikën e deritanishme, mbulimi mediatik ndodh përgjithësisht një herë, në momentin e publikimit, dhe nuk trajtohet sërish. Por gjetjet e auditimit janë vetëm gjysma e informacionit. Gjysma tjetër — a u zbatuan rekomandimet, a u mbajt përgjegjësi, a u rikuperua vlera — prodhohen muaj ose vite më vonë dhe përgjithësisht nuk mbulohen përgjithësisht në media. Përjashtimet janë të pakta dhe vijnë nga redaksi të specializuara që e kanë kthyer ndjekjen në rutinë pune; disa prej tyre dokumentohen në Shtojcën C. Kjo e metë paraqet dobësinë më të rëndësishme dhe, njëkohësisht, më të lehtë për t'u korrigjuar: nuk kërkon burime shtesë, por vetëm një programim redaksional.

1.3 Konteksti europian dhe përse kjo nuk është një çështje e brendshme institucionale

Efektiviteti i KLSHsi institucioni më i lartë i auditimit dhe funksionimi i mekanizmave të llogaridhënies janë kritere të drejtpërdrejta vlerësimi në procesin e integritetit europian të Shqipërisë, veçanërisht në kapitullin që mbulon kontrollin financiar (Kapitulli 32). Vlerësimi në procesin e integritetit nuk kufizohet tek ekzistenca e institucionit apo te cilësia e metodologjisë që ai përdor. Përkundrazi, ai shtrihet gjerësisht te ndjekja e rekomandimeve dhe te trajtimi parlamentar i tyre.

Kjo do të thotë se divergjenca midis pranimit formal dhe zbatimit real nuk është thjesht një problem administrativ i brendshëm. Është pikërisht lloji i mospërputhjes midis formës dhe substancës që raportet periodike të vlerësimit të BE-së e identifikojnë si mangësi strukturore, dhe që nuk zgjidhet vetëm me miratimin e ligjeve të reja. Për këtë arsye, rekomandimet e këtij dokumenti kanë vlerë të

dyfishtë: ato ndihmojnë të përmirësojnë llogaridhënien e brendshme dhe njëkohësisht adresojnë një kërkesë të jashtme që nuk mund të shmanget gjatë procesit të integritetit evropian të Shqipërisë.

2. Sfidat kryesore

Nëkëteseksin trajtohensipasaktorëve përkatës, dhe jo nga rëndësia, sfidat ku rezulton mundësi ndërhyrjeje për përmirësim.

2.1 Në burim: një produkt i shkruar për audiencë të kufizuar dhe specifike

Raportet e auditimit ndërtohen mbi logjikën e provës, ku çdo konstatim mbështetet në referenca ligjore, dokumente justifikuese dhe përgjigje të subjektit të audituar. Kjo logjikë prodhon dokumente voluminoze, ku gjetja me dëm ekonomik prej qindra milionash qëndron zakonisht në të njëjtin nivel vizual me, për shembull, një parregullsi formale të regjistrimit kontabël. Për audituesin, ky trajtim i barabartë është një korrektësi metodologjike — asnjë konstatim nuk mund të privilegjohej mbi tjetrin. Për lexuesin e jashtëm, kjo qasje përbën një pengesë: ai nuk i ka mjetet e duhura për të gjykuar se cila gjetje peshon dhe cila jo, ndaj zakonisht përzgjedh sipas shifrës më të madhe që i bie në sy nga leximi i raportit.

Formati i përdorur e vështirëson edhe më tej këtë situatë. Dokumentet e publikuara si tekst i skanuar ose i mbyllur në rastin më të mirë vështirësojnë ose nuk lejojnë kërkim, nxjerrje të dhënash apo krahasim automatik. Mungesa e serive kohore të publikuara si të dhëna të hapura e detyron çdo analist ta rindërtojë vetë bazën e të dhënave — një kosto hyrjeje që shumica e redaksive të mediave nuk e përballon dot. Paradoksi është i qartë: sa më i mbyllur formati, aq më i vogël numri i atyre që mund ta përdorin informacionin, edhe pse ai formalisht është publik.

Së treti, problem i rëndësishëm është harku kohor në konsideratë. Distanca midis periudhës së audituar dhe publikimit e transformon konstatimin nga lajm në një histori. Kur informacioni mbërrin shumë muaj pas faktit, drejtuesit e përfshirë shpesh nuk janë më në detyrë, vendimi është konsumuar, kontrata është ekzekutuar dhe pyetja «kush përgjigjet» humbet adresë. Por vonesa nuk është neutrale: ajo transferon vlerë nga interesi publik te subjekti i audituar.

Së fundmi, komunikimi institucional priret drejt formalitetit. Njoftimi për shtyp riprodhon strukturën e raportit në përmasa të zvogëluara, pa hierarki dhe pa përkthim. Ai përmbush detyrimin e informimit, por nuk kryen funksionin e tij: nuk i tregon lexuesit se përse duhet t'i interesojë.

Problemi

KLSH e përmbush detyrimin e transparencës në kuptimin ligjor: dokumentet janë publikë. Por transparenca ligjore dhe aksesueshmëria praktike janë gjëra të ndryshme. Një dokument që teknikisht mund të lexohet nga kushdo, por praktikisht lexohet nga askush, nuk prodhon llogaridhënien e duhur.

2.2 Në media: kapacitete të kufizuara dhe ndikues të tjerë

Mbulimi i auditimit kërkon njohuri bazë të financave publike, të procedurës së prokurimit dhe të kuadrit ligjor administrativ. Ky kombinim është i rrallë në mediat shqiptare, ku specializimi sektorial është një luks që pak media mund ta përballojë. Gazetari që merret me një çështje, të nesërmen i takon të mbulojë një temë krejt tjetër, dhe njohuria e fituar gjatë punës nuk akumulohet si duhet.

Faktori financiar është po aq i rëndësishëm. Një histori e ndërtuar mbi një raport auditimi kërkon ditë pune, kontakte me institucionin, verifikime shtesë dhe konsultim ekspertësh. Rezultati në trafik është modest krahasuar me përmbajtjen që prodhohet për njësi kohe. Në mungesë të financimit të posaçëm,

redaktorët shtrëngohen të refuzojnë tema të tilla duke vepruar racionalisht brenda kufizimeve që kanë brenda mediave ku punojnë.

Ekziston po ashtu një dimension tjetër, jo më pak i rëndësishëm për t'u thënë. Në një treg ku pronësia mediatike ndërthuret me interesa që shpesh marrin kontrata publike, gjetjet e auditimeve nuk janë gjithmonë të mirëpritura. Përzgjedhja e asaj që raportohet dhe e asaj që lihet mënjanë nuk është gjithnjë funksion i vlerës gazetareske. Natyrisht kjo nuk është çështje trajnimesh, por duhet adresuar, sepse ndikon në efektivitetin e çdo mase tjetër.

Rezultati i kësaj problematike janë dy qasje tipike, të kundërta në formë por të njëjta në efekt. E para është riprodhimi: njoftimi për shtyp botohet pothuajse i pandryshuar, pa kontekst dhe pa verifikime, çka e kthen redaksinë në një kanal transmetimi. E dyta është dramatizimi: shifra më e madhe nxirret nga konteksti dhe paraqitet si vjedhje e provuar, ndërkohë që raporti flet për parregullsi administrative. E para nuk prodhon efekt; e dyta prodhon efekt të gabuar dhe, kur institucioni i audituar e përgënjeshtrohet me lehtësi teknike, dëmton besueshmërinë e vetë burimit — një kosto që më pas e paguan auditimi, jo mediat.

2.3 Në strukturën e llogaridhënies

Kjo kategori nuk paraqet një sfidë që mund të zgjidhet me komunikim. Rekomandimet e auditimeve pranohen formalisht në një masë të mirë, sepse pranimi nuk sjell kosto: është akt shkresor, i pandjekur nga verifikimi automatik. Përkundrazi, zbatimi është ai që realisht kushton — kërkon rishikim vendimesh, kthim vlerash dhe, hera-herës, pranim publik gabimi, ndaj ndodh më rrallë. Divergjenca midis këtyre dy normave është treguesi më i besueshëm i gjendjes reale të llogaridhënies.

Në rrafshin e përgjegjësisë individuale, problematika është strukturore: vendimmarrja disiplinore mbetet brenda linjës hierarkike që është objekt i masës. Institucioni i audituar vendos nëse do të disiplinojë vetveten. Rezultati është i parashikueshëm dhe nuk ka nevojë për shpjegim kulturor, por është rrjedhojë logjike e mënyrës se si janë ndarë kompetencat. Çdo diskutim mbi «kulturën e llogaridhënies» që nuk e prek këtë ndarje, është shmangie nga thelbi i problemit.

Në rastet kur parregullsitë e konstatuara prodhojnë përfitues privatë të identifikueshëm dhe asnjë përgjegjësi individuale nuk vihet në lëvizje, moszbatimi pushon së qeni thjesht dobësi administrative dhe më tepër i ngjan mbrojtjes së rezultatit. Kjo mbetet një hipotezë dhe jo një konstatim auditimi, dhe si e tillë duhet trajtuar me kujdes në raportim — por rrjedh natyrshëm nga zbatimi shumë i ulët i masave disiplinore të rekomanduara.

Për gazetarinë, ky konstatim ka një pasojë praktike të drejtpërdrejtë: rasti më i fortë zakonisht nuk është gjetja nga raportet, por moszbatimi i tyre. Një rekomandim që përsëritet i pandryshuar pas disa vitesh nuk dëshmon ngadalësi reforme, por tregon vendim për të mos vepruar.

2.4 Tek publiku: shifra pa përshtatje

Vlera monetare e një parregullsie nuk komunikohet shumëçka vetvetiu. Publikut shpesh i mungojnë pikat e referimit për të gjykuar nëse një shumë është e madhe apo e vogël, dhe as një mekanizëm për ta lidhur atë me përvojën e vet. Pa një përshtatje në kosto oportune — çfarë shërbimi nuk u ofrua, çfarë investimi nuk u krye, sa pacientë ose nxënës preken — gjetjet në shifra mbeten shpesh abstraksione administrative dhe shpejt kalojnë pa lënë gjurmë.

Nga ana tjetër, kur ekspozimi i vazhdueshëm i parregullsive nuk shoqërohet me pasoja të dukshme, rezultati nuk është reagimi, por pajtimi. Publiku «mësohet» se konstatimi nuk prodhon ndryshim dhe

pushon së pyeturi më tej. Në këtë pikë, transparenca krijon cinizëm në vend të presionit, duke e zhvlerësuar nga kuptimi edhe vetë arsyen e publikimit të raporteve.

3. Problemet që lidhen me raportimin

Më poshtë paraqiten përmbledhurazi disanga gabimet kryesore që ndeshen në praktikën e raportimit në media të raporteve të auditimit të përgatitura nga KLSH, të sintetizuara nga puna me disa raporte konkrete. Përgjithësisht ato nuk janë të rastit, por krijohen si pasojë e sfidave të trajtuara në seksionin pararendës, dhe përsëriten duke u pasqyruar në media, në mungesë të një mekanizmi redaksional funksional. Renditja e tyre në tabelë jepet sipas aspektit praktik; secili prej tyre adresohet më pas në rekomandimet e seksionit vijues.

Gabimi	Shkaku parësor	Pasoja
Ngatërrimi i parregullsisë formale me dëmin ekonomik	Raporti i trajton në të njëjtin nivel; gazetari nuk ka kriter dallimi	Titulli nuk qëndron; institucioni i audituar fiton terren duke sqaruar dallimin teknik
Shifra pa emërues	Vlera merret nga përmbledhja pa u lidhur me buxhetin e institucionit	Lexuesi nuk kupton nëse shuma është e madhe apo e vogël; gjetja nuk prodhon reagim
Konfuzion midis rekomandimit dhe masave ndëshkuese	Terminologjia e auditimit lexohet si terminologji ndëshkimore	Krijohet pritshmëri e rreme se dikush do të ndëshkohet automatikisht
Mbulim vetëm në ditën e publikimit	Mungon rutina redaksionale e ndjekjes	Faza vendimtare — zbatimi ose moszbatimi — mbetet e pambuluar
Mospërfshirja e përgjigjes së subjektit	Afati i botimit dhe mungesa e kontaktit të drejtpërdrejtë	Çështja bëhet e kontestueshme dhe etikisht e mangët
Personalizim i parakohshëm	Presioni për të identifikuar një shkaktar ose fajtor	Rrezik ligjor dhe zhvendosje e vëmendjes nga defekti sistematik drejt individit
Riprodhim i njoftimit zyrtar	Pa kosto	Media kthehet në kanal transmetimi pa vlerë të shtuar
Përdorim i pakontrolluar i mjeteve automatike	Volumi i dokumentit e i informacionit dhe presioni i afateve	Shifra ose referenca ligjore të pasakta që dëmtojnë të gjithë rastin e trajtuar

Nga sa më sipër vlen të theksohet një asimetri e rëndësishme. Gabimi në rastet e nënraportimit, pra publikimi i një lajmi të zbehtë që nuk prodhon efekt, kushton pak për mediat dhe shumë për interesin publik. Nga ana tjetër, gabimi i mbiraportimit kushton menjëherë dhe dukshëm për mediat, sepse përgënjeshtrimi përkatës nuk vonon të pasojë lajmin rreth tij. Kjo lloj asimetrie në qasjen ndaj raportimit të një lajmi që buron nga raportet e auditimit shpjegon edhe pse sjellja mbizotëruese është e para: mediat preferojnë të optimizojnë kundrejt rrezikut të tyre, që jo detyrimisht përkon me interesin publik.

4. Rekomandime

Bazuar në përvojën e analizës së raporteve të KLSH, në diskutimet me gazetarë dhe ekspertë (nisur edhe nga tryezat dhe trajnimet që Faktoje ka kryer me gazetarë) si dhe në tryezën e diskutimit të organizuar mbi këtë temë, më poshtë paraqiten të sintetizuara rekomandimet e analizës së mësipërme, për çdo aktor të fushës dhe të renditura brenda çdo grupimi sipas raportit midis efektit dhe kostos së zbatimit. Ato që sugjerojnë ndërhyrje ligjore janë paraqitur veçmas në seksionin 4.3, sepse kanë një horizont tjetër kohor dhe kërkojnë jo vetëm veprime administrative, por dhe vullnet politik për miratim.

Aty ku praktika redaksionale shqiptare ofron ilustrim konkret të rekomandimit, referenca jepet në kllapa dhe rasti përkatës trajtohet në Shtojcën C. Ky ndarje është e qëllimshme: rekomandimi qëndron mbi analizën, ndërsa rasti dëshmon se zbatimi është i mundur në kushtet aktuale të tregut mediatik shqiptar.

4.1 Për KLSH

Objekti parësor është ta bëjë produktin publik të përdorshëm pa çënuar rigorozitetin e tij. Asnjë nga masat e mëposhtme nuk kërkon ndryshim të metodologjisë së auditimit apo të standardeve mbi të cilat KLSH aktualisht mbështetet; të gjitha i drejtohen fazës pas konstatimit.

1. Një faqe e vetme, e standardizuar, e detyrueshme dhe përmbledhëse për çdo raport, ku të pasqyrohet pse u ndërmor auditimi, çfarë u konstatua, sa u kushton taksapaguesve shqiptarë, çfarë rekomandohet dhe cili është afati. Kjo është praktika standarde e institucioneve homologe me komunikim efektiv dhe ka koston më të ulët të zbatimit ndër të gjitha masat e propozuara në këtë dokument. Modeli i propozuar paraqitet në Shtojcën B.
2. Hierarki e qartë dhe e shprehur e gjetjeve. Klasifikim sipas peshës — dëm ekonomik, rrezik sistematik, parregullsi formale — në mënyrë që lexuesi të mos detyrohet ta nxjerrë vetë këtë gjykim, shpesh në mënyrë jo të saktë. Kjo masë vetëm sa bën të dukshme një hierarki që audituesi vetë e ka të qartë.
3. Publikim në formate të hapura dhe të kërkueshme. Dokumenti tekstual i kërkueshëm si standard minimum dhe të dhënat sasiore të gjetjeve apo të statusit të rekomandimeve në formate të përpunueshme. Kjo e ul në mënyrë dramatike koston e hyrjes për gazetarët, shoqërinë civile dhe kërkuesit.
4. Regjistër publik i statusit të rekomandimeve. Një bazë e vetme, e përditësuar, ku për çdo rekomandim shfaqet institucioni, afati dhe statusi i përditësuar: i zbatuar, i pjesshëm, i pazbatuar. Ky është instrumenti që e zhvendos koston e moszbatimit nga sfera administrative në atë reputacionale dhe politike.
5. Shkurtim i distancës kohore. Publikimi i konstatimeve kryesore sa më pranë përfundimit të auditimit, edhe kur procedurat përfundimtare ende vijnë. Vlera informuese e një gjetjeje bie shpejt me kohën; edhe një muaj vonësë kushton më shumë se një faqe përmbledhëse ende jo e përsosur.
6. Kapacitet i dedikuar komunikimi. Një njësi e vogël profesionale, me aftësi vizualizimi dhe redaktimi, e ngarkuar të prodhojë përmbledhje, infografikë ndërveprues dhe materiale shpjeguese, jo thjesht njoftime protokollare apo email zyrtar. Kjo është ndërhyrje me kosto burimore më të lartë, por njëkohësisht ajo që bën krejt të mundur pjesën tjetër.
7. Kanal i strukturuar për median. Sesione informuese para publikimit, me mundësi pyetjesh teknike, dhe një pikë kontakti e identifikueshme për sqarime metodologjike. Kjo redukton njëkohësisht nënraportimin dhe keqraportimin, dhe e ul rrezikun që gjetja të deformohet.

8. Prodhim i një raporti vjetor të lexueshëm mbi zbatimin. Një dokument i vetëm, i orientuar nga tregues, që tregon se ku ka lëvizur sistemi dhe ku jo, i konceptuar si material në ndihmë të mediave dhe publikut, jo si një akt procedural.

Risku që duhet administruar

Thjeshtimi i komunikimit nuk duhet të kthehet në thjeshtim të gjykimit. KLSH e ruan autoritetin pikërisht sepse nuk dramatizon gjetjet e raporteve. Përmbledhja duhet të jetë e kuptueshme, jo sensacionale; kur ajo fillon të konkurrojë me median për efekt, burimi humbet atë që e bën të veçantë, dhe humbja e neutralitetit të perceptuar bëhet e pakthyeshme.

4.2 Për mediat dhe gazetarët

Objekti është kalimi nga raportimi i ngjarjes drejt raportimit të procesit. Ky ndryshim është më shumë çështje redaksionale sesa burimesh, dhe kjo e bën të arritshëm edhe për media të vogla. Për secilin rekomandim jepet referenca të rasti praktik përkatës në Shtojcën C.

1. Ndjekje e detyrueshme e ciklit. Çdo raportim mbi një gjetje duhet të gjenerojë një detyrim redaksional për rishikim pas afatit të rekomandimit. Kjo është ndërhyrja me raportin më të mirë efekt-kosto në të gjithë dokumentin: nuk kërkon burime shtesë, vetëm programim kalendari pune dhe disiplinë. (Rasti C.1)
2. Specializim minimal i qëndrueshëm. Të paktën një gazetar për redaksi me njohuri të vazhdueshme të financave publike dhe të prokurimit publik. Ku kjo nuk është e mundur, konsorciume ndërredaksionale ose bashkëpunime me organizata analitike që i kanë aftësitë dhe kapacitetet. (Rasti C.2)
3. Testi i interesit publik mbi investimin në kohë. Një procedurë e shpejtë vlerësimi që jep përgjigje nëse gjetja prek shërbim publik, sa është vlere në raport me buxhetin e institucionit, a është e përsëritur dhe a ka përgjegjësi të identifikueshme. Kjo gjë shmang shpërdorimin e kohës rreth parregullsisë formale. (Rasti C.3)
4. Standard citimi dhe kontekstualizimi. Referimi i saktë i gjetjes me faqe e paragraf, dallimi eksplikit midis parregullsisë dhe dëmit, dhënia e emëruesit për çdo shifër të përdorur dhe përfshirja e detyrueshme e qëndrimit të subjektit të audituar. (Rasti C.4)
5. Përkthimi i shifrës në kosto oportune. Çfarë do të kishte financuar shuma në fjalë brenda të njëjtit sektor? Ky është hapi që e kthen shifrën në informacion dhe informacionin në reagim publik. (Rasti C.5)
6. Përdorim i kujdesshëm i mjeteve analitike dhe të inteligjencës artificiale. Të gjitha janë të dobishme për orientim në dokumente voluminoze, për strukturim fillestar dhe për krahasime tekstesh, por ende të papranueshme si burim i vetëm. Çdo shifër dhe çdo referencë ligjore duhet të verifikohet në dokumentin origjinal përpara botimit. (Rasti C.6)
7. Arkivim i strukturuar redaksional. Ruajtja e raporteve, e shifrave kyçe dhe e rekomandimeve në formë të kërkueshme brenda redaksisë, në mënyrë që njohuritë të mbarten dhe të mos humbasin me lëvizjet e gazetarëve. (Rasti C.7)

4.3 Për Kuvendin dhe komisionet parlamentare

Këto masa sugjerojnë ndërhyrje normative dhe janë, për rrjedhojë, më të vështira për t'u arritur. Ato janë gjithashtu të vetmet që prekin shkakun thelbësor duke sjellë ndryshim, ndërkohë që të mësipërmet përmirësojnë qarkullimin e informacionit.

1. Pasojë automatike për moszbatim dhe mosraportim. Lidhja e mosrespektimit të afateve të raportimit me sanksion administrativ që nuk ndërmjetësohet nga vullneti i institucionit të audituar, por aktivizohet nga kalimi i afateve.
2. Heqja e ekskluzivitetit disiplinor nga subjekti i audituar. Për masat që prekin nivelin drejtues, kompetenca duhet t'i kalojë një autoriteti jashtë vijës hierarkike të prekur nga auditimi, me afate detyruese dhe raportim publik të statusit.
3. Shqyrtim parlamentar i strukturuar dhe publik i gjetjeve. Seanca dëgjimore të rregullta me drejtuesit e institucioneve me normë të ulët zbatimi, me kalendar të përcaktuar dhe publike. Kjo krijon njëkohësisht presion institucional dhe material të gatshëm mediatik — dy efekte që përforcojnë njëri-tjetrin. (Rasti C.8)
4. Raportim vjetor i konsoliduar mbi zbatimin, i debatuar në seancë plenare. Një dokument i vetëm publik që përmbledh shkallën e zbatimit sipas institucioneve dhe sipas llojit të masës, me detyrimin e diskutimit publik. (Rasti C.9)
5. Mekanizëm kufizimi me efekt të menjëhershëm për vendime të kontestuara. Kur auditimi konstaton se një akt është nxjerrë në kundërshtim me ligjin, pezullimi i efekteve nuk duhet të varet nga vullneti i strukturës që e nxjerr aktin, por të jetë i rishikueshëm në rrugë gjyqësore. (Rasti C.10)

4.4 Për shoqërinë civile dhe donatorët

Roli i shoqërisë civile dhe i donatorëve është mbështetës: të mbulojë hapësirën midis kapacitetit teknik të auditimit dhe kapacitetit narrativ të medias — një hapësirë që të dy aktorët nuk janë të prirur ta mbulojnë si duhet vetë.

1. Financim i posaçëm për mbulim të vazhdueshëm, jo për prodhime një herëshe. Grantet që financojnë një artikull prodhojnë një artikull; granti që financon një pozicion pune për një vit prodhon aftësi që mbetet. (Rasti C.11)
2. Indeks i pavarur i zbatimit të rekomandimeve. Një instrument matës i publikuar rregullisht, i cili e bën normën e zbatimit të krahasueshme ndër vite dhe ndër institucione, dhe që i jep medias një tregues të gatshëm për raportim periodik.
3. Trajnim i specializuar dhe i përsëritur. Programe që kombinojnë leximin e raportit, kuadrin ligjor, verifikimin dhe standardet etike — me ushtrime mbi materiale reale, jo thjesht me leksione hyrëse. (Rasti C.11)
4. Ndërmjetësim teknik. Krijimi i një rezerve ekspertësh të gatshëm për t'u konsultuar pa vonesa nga gazetarët mbi interpretimin e gjetjeve, si një nga pengesat më të cituara dhe njëkohësisht më të lehta për t'u hequr. (Rasti C.12)
5. Përshtatje e gjetjeve në produkte vizuale të ripërdorshme. Grafikë, harta dhe seri kohore me licenca të hapura, që mediat mund t'i përdorin drejtpërdrejt pa kapacitet të brendshëm vizualizimi.

5. Zbatimi dhe monitorimi

Tabela mëposhtmerenditmasatsipasafatitkohor të propozuar dhe tregon si verifikohet efekti i tyre.

Afati	Masat kryesore	Treguesi i verifikimit
Afatshkurtër (0–6 muaj)	Faqja përmbledhëse; formate të kërkueshme; kalendar redaksional ndjekjeje; pikë kontakti për median	Përqindja e raporteve me përmbledhje; numri i artikujve ndjekës mbi rekomandime të mëparshme
Afatmesëm (6–18 muaj)	Regjistri publik i statusit; njësia e komunikimit; specializimi redaksional; indeksi i pavarur i zbatimit	Ekzistenca dhe përditësimi i regjistrit; numri i gazetarëve me mbulim të qëndrueshëm sektorial
Afatgjatë (18 muaj +)	Ndërhyrjet ligjore mbi masat disiplinore; shqyrtimi parlamentar i strukturuar	Ngushtimi i hendekut midis pranimi formal dhe zbatimit real të rekomandimeve

Treguesi kryesor për monitorimin e zbatimit është një i vetëm dhe paraqitet në rreshtin e fundit: ndryshimi midis masës së pranimi dhe masës së zbatimit të rekomandimeve, si tregues që sintetizon progresin në reforma dhe suksesin e punës së KLSH. Nëse ky tregues nuk përmirësohet në kohë, gjithçka tjetër — përmbledhjet, portalet, trajnimet — ka prodhuar formë të përmirësuar, por pa përmbajtje të ndryshuar. Ky është pikërisht problemi që ky dokument, në thelb, synon të korrigjojë.

6. Përfundime

Sistemi i auditimit publik shqiptar prodhon informacion me cilësi të mirë profesionale dhe teknike. Në raport me gazetarinë, problemi është se ky informacion transmetohet jo si duhet, duke kaluar nga një institucion që shkruan për funksionin e tij shtetëror, tek mediat që nuk kanë mundësi për ta kuptuar si duhet e kohë për ta përshtatur, drejt një publiku që nuk ka mjete ta gjykojë — dhe përfundon tek institucione publike, të audituara, që shpesh preferojnë komoditetin e moszbatimit që nuk krijon kosto. Ndërhyrja e propozuar në këtë dokument nuk kërkon rikonceptim institucional, por synon që KLSH ta pranojë komunikimin si pjesë të mandatit dhe jo si veprimtari plotësuese, që media ta trajtojë llogaridhënien si proces e jo si ngjarje njëditore, dhe që Kuvendi ta lidhë moszbatimin me një pasojë që nuk varet nga vullneti i atij që duhet të zbatojë atë. Asnjë prej këtyre nuk është e vështirë për t'u arritur teknikisht, por të gjitha paraqesin edhe përgjegjësi politike, gjë që përbën një konstatim me rëndësi në këtë dokument.

Rastet e paraqitura në Shtojcën C e mbështesin këtë përfundim nga ana praktike. Ato tregojnë se pjesa dërrmuese e rekomandimeve është e realizueshme në kushtet konkrete të kontekstit shqiptar.

Shtojca A. Përvojat ndërkombëtare të komunikimit të auditimit

Institucionet supreme të auditimit në demokracitë e konsoliduara, në përvojat e tyre, kanë hasur probleme të ngjashme me Shqipërinë: produkte teknike me vlerë të lartë publike që nuk arrijnë si duhet te publiku. Zgjidhjet që kanë gjetur ndryshojnë sipas traditës juridike dhe burimeve në dispozicion të çdo shteti, por ato konvergojnë në disa parime të përbashkëta. Kjo shtojcë përmbledh këto parime dhe, në fund, veçon çfarë është realisht e transferueshme.

A.1 Mbretëria e Bashkuar — National Audit Office

NAO konsiderohet referenca kryesore për komunikimin e auditimit. Elementi themelor është përmbledhja vizuale njëfaqëshe që shoqëron çdo raport: problemi, kostoja për taksapaguesin, konstatimi kryesor dhe rekomandimet, të paraqitura në gjuhë të thjeshtë dhe me elemente grafike. Kjo faqe është e detyrueshme dhe e standardizuar, çka do të thotë se lexuesi e di paraprakisht ku të kërkojë. Përveç kësaj, NAO prodhon materiale video të shkurtra dhe përmbajtje të përshtatur për rrjete sociale, dhe publikon të dhënat në formate të hapura që lejojnë analizë të pavarur nga gazetarët dhe shoqëria civile. Elementi më pak i dukshëm por më i rëndësishëm është lidhja institucionale me Komitetin e Llogarive Publike të parlamentit: raportet e NAO-s shqyrtohen sistematikisht në seanca publike, të cilat prodhojnë ngjarje mediatike të kalendarizuara. Gazetari nuk ka nevojë të kërkojë historinë, pasi ajo prodhohet në një datë të njohur paraprakisht.

A.2 Suedi — Riksrevisionen

Kontributi suedez është konceptual më shumë se teknologjik. Riksrevisionen ka zhvilluar praktikën e ndërtimit të një narrative qendrore të identifikueshme për çdo auditim performance: një pohim i vetëm, i mbështetur me shifra, që përmbledh se çfarë nuk funksionon dhe sa kushton. Ky format është pothuajse i gatshëm për titull gazete, pa qenë sensacional.

Rëndësia e kësaj praktike qëndron në faktin se ajo nuk kërkon burime shtesë, por vetëm një disiplinë redaktuese në fazën e hartimit. Përvoja suedeze është, për rrjedhojë, ndër praktikat më lehtësisht të transferueshme në kontekste me buxhet të kufizuar.

A.3 Shtetet e Bashkuara — Government Accountability Office

GAO ka standardizuar faqen e detyrueshme të pikave kryesore që i paraprin çdo raport, e ndërtuar mbi tre pyetje fikse: pse u ndërmor auditimi, çfarë u konstatua dhe çfarë rekomandohet. Standardizimi është elementi kyç — formati identik nga raporti në raport krijon shprehi leximi dhe e bën materialin të krahasueshëm.

GAO ndjek gjithashtu në mënyrë sistematike statusin e rekomandimeve dhe e publikon atë, duke përfshirë vlerësimin e kursimeve financiare të realizuara nga zbatimi. Kjo e kthen ndjekjen nga detyrim procedural në argument institucional: institucioni i auditimit demonstroi se sa kthim prodhon investimi publik në të.

A.4 Bashkimi Europian — Gjykata Europiane e Llogarive

ECA ka investuar në përmbledhje të raporteve speciale me infografika profesionale dhe në një njësi komunikimi me staf të dedikuar. Praktika më e dobishme për kontekstin shqiptar nuk është ky investim, por struktura e komunikimit shumëgjuhësh dhe ndarja e qartë midis dokumentit teknik dhe produktit

komunikues — dy dokumente të ndryshme, me audienca të ndryshme, që bashkëjetojnë pa e çenur njëri-tjetrin.

ECA ilustron gjithashtu një pikë të rëndësishme metodologjike: përmbledhja komunikuese nuk e zvogëlon rigozitetin e dokumentit bazë, sepse ajo nuk e zëvendëson atë. Kundërshtimi më i shpeshtë ndaj thjeshtimit — se ai çenon saktësinë — bie përballë kësaj ndarjeje.

A.5 Portugalia dhe përvojat e digjitalizimit

Disa institucione supreme auditimi, ndër to ai portugez, kanë zhvilluar portale publike ku gjetjet dhe statusi i rekomandimeve paraqiten në formë të kërkueshme dhe të filtrueshme sipas institucionit, vitit dhe llojit të masës. Vlera për gazetarinë është e drejtpërdrejtë: ajo që më parë kërkonte leximin e dhjetëra dokumenteve, bëhet pyetje e vetme në një bazë të dhënash.

Ky është modeli që i afrohet më shumë rekomandimit të regjistrimit publik të statusit të propozuar në seksionin 4.1, dhe dëshmon se ai është teknikisht i realizueshëm edhe me burime të moderuara.

A.6 Çfarë është realisht e transferueshme

Përvojat e mësipërme ndryshojnë ndjeshëm në koston e zbatimit. Tabela më poshtë i ndan sipas kriterit që ka rëndësi praktike — sa burime kërkojnë dhe sa shpejt japin efekt.

Praktika	Kosto e zbatimit	Efekti i pritshëm
Faqe përmbledhëse e standardizuar	E ulët — vendim redaktues, pa staf shtesë	I lartë dhe i menjëhershëm; ndryshon mënyrën si media hyn në dokument
Narrativë qendrore për çdo auditim performance	E ulët — disiplinë hartimi	I lartë; e bën gjetjen të përdorshme pa përpunim
Publikim në formate të hapura	E ulët deri e mesme — çështje procesi teknik	I lartë për shoqërinë civile dhe analistët; efekt i tërthortë te media
Regjistër publik i statusit të rekomandimeve	E mesme — kërkon sistem dhe mirëmbajtje	Shumë i lartë; është i vetmi instrument që e bën moszbatimin të kushtueshëm
Njësi e dedikuar komunikimi	E mesme deri e lartë — staf i përhershëm	I lartë, por i kushtëzuar nga cilësia e stafit dhe pavarësia redaktuese
Shqyrtim parlamentar i kalendarizuar	E ulët në burime, e lartë në vullnet politik	Shumë i lartë; krijon ngjarje mediatike të parashikueshme
Video dhe përmbajtje për rrjete sociale	E mesme — kërkon aftësi prodhimi	I moderuar; arrin audiencë të re por nuk zëvendëson raportimin

Praktikat me efektin më të lartë nuk janë ato me koston më të lartë. Faqja përmbledhëse, narrativa qendrore, formatet e hapura dhe shqyrtimi i kalendarizuar parlamentar janë të gjitha ndërhyrje me kosto të ulët burimore. Ajo që i ndalon nuk është buxheti, por prioriteti institucional, dhe ky është një kufizim që zgjidhet me vendimmarrje, jo me financime shtesë.

Shtojca B. Modeli i faqes përmbledhëse

Struktura emëposhtmeëshhtë konceptuar sistandardidetyrueshëm për çdo raport auditimi të publikuar. Ajo nuk zëvendëson raportin dhe nuk cënon rigorozitetin e tij; është pikënisje për lexuesin e jashtëm. Gjatësia maksimale duhet të jetë brenda një faqeje.

Elementi	Përmbajtja	Kufiri
Pse u ndërmor auditimi	Arsyeja e përzgjedhjes së subjektit: rrezik i identifikuar, vlerë e lartë financiare, ankesa, kërkesë parlamentare	2–3 fjali
Çfarë u auditua	Institucioni, periudha, vlera totale e fondeve nën shqyrtim, lloji i auditimit	Kuti me të dhëna
Tri konstatimet kryesore	Të renditura sipas peshës, secili me vlerën përkatëse monetare kur ekziston	3 pika, nga 2 fjali
Sa kushton	Vlera e dëmit ose e parregullsisë, e shprehur edhe si përqindje e buxhetit të institucionit	1 fjali + 1 shifër e theksuar
Çfarë do të thotë për qytetarin	Përkthimi në kosto oportune: shërbimi, investimi ose kapaciteti që nuk u realizua	2 fjali
Çfarë rekomandohet	Rekomandimet kryesore me subjektin përgjegjës dhe afatin	3–5 pika të shkurtra
Statusi i rekomandimeve të mëparshme	Nëse subjekti është audituar më parë: sa u zbatuan, sa jo	1 fjali + tregues
Ku gjendet informacioni i plotë	Lidhja me raportin e plotë dhe faqet përkatëse për çdo konstatim	Referenca

Elementi që nuk duhet harruar

Rreshtii parafundit— statusi irekomandimeve të mëparshme — është ai që e transformon përmbledhjen nga dokument informues në një instrument llogaridhënieje, duke e vendosur gjetjen e re në një seri dhe duke e bërë të dukshme përsëritjen, e cila është informacioni me vlerën më të lartë publike.

Seksioni C.13 tregon se si zbatohet ky model mbi një rast konkret të raportuar në median shqiptare.

Shtojca C. Raste praktike nga raportimi mediatik në Shqipëri

Njëpjesë e mirëe rekomandimeve zbatohen, nëformë të pjesshmedhe jo sistematike, ngamedia që merren rregullisht me raportet e auditimit. Kjo shtojcë dokumenton raste konkrete mbi të cilat Faktoje.al ka punuar, të renditura sipas rekomandimit që ato ilustrojnë, me qëllimin e dyfishtë: të tregojë se zbatimi është i mundur në kushtet aktuale të tregut mediatik shqiptar, dhe t'u ofrojë mediave të tjera modele pune të verifikueshme. Nën këtë këndvështrim, ato paraqiten si praktika ilustruese, dhe jo si vlerësim krahasues i mediave shqiptare.

C.1 Ndjekja e ciklit të plotë të rekomandimit

Rekomandimi 4.2.1 kërkon që çdo raportim mbi një gjetje të gjenerojë detyrimin për kthim pas afatit të rekomandimit. Raportimi mbi problematikën e përsëritur në shërbimin onkologjik dëshmon se kjo është e zbatueshme: gjetja e re nuk trajtohet si ngjarje më vete, por vendoset përballë konstatimeve të mëparshme dhe rekomandimeve që nuk kanë ndryshuar. Kostoja shtesë është e papërfillshme; ajo që kërkohet është programimi i kalendarit redaksional.

<https://faktoje.al/raporti-i-ri-i-klsh-se-dhe-skandali-i-perseritur-ne-onkologjik/>

C.2 Specializimi si mbrojtje ndaj keqinterpretimit

Rekomandimi 4.2.2 kërkon patjen e njohurive bazë të financave publike brenda redaksisë. Rasti i raportimit mbi pensionet pas vdekjes tregon anën tjetër të medaljes: në mungesë të kësaj njohurie, një gjetje auditimi u interpretua gabimisht dhe qarkulloi në formë të deformuar. Rasti është ilustrim i gabimit të parë në tabelën e kapitullit 3, dhe dëshmon se kostoja e mungesës së specializimit nuk është thjesht mungesë raportimi, por keqinformim.

<https://faktoje.al/11-mije-pensione-pas-vdekjes-si-u-keqinterpretua-raporti-i-klsh-se/>

C.3 Testi i interesit publik në praktikë

Rekomandimi 4.2.3 propozon një filtër të shpejtë përpara investimit në kohë për publikimin e plotë. Raportimi mbi menaxhimin e mbetjeve spitalore në Durrës është shembull i një gjetjeje që e kalon këtë test në të gjitha kriteret: prek shërbim publik të drejtpërdrejtë, ka vlerë të konsiderueshme financiare, dhe përmban një element shtesë me peshë të lartë publike, klasifikimin e informacionit si sekret tregtar. Raste të tilla kërkojnë një investigim të mëtejshëm, jo thjesht një mbulim sipërfaqësor.

<https://faktoje.al/mbetjet-e-spitalit-te-durresit-shkeljet-ne-menaxhim-te-zbuluara-nga-klsh-te-ruajtura-nen-sekretin-tregtar/>

C.4 Standardi i citimit dhe qëndrimi i subjektit

Rekomandimi 4.2.4 kërkon referim të saktë, dallim midis parregullsisë dhe dëmit, dhe përfshirje të qëndrimit të subjektit të audituar. Raportimi mbi menaxhimin e pronave shtetërore nga Korporata e Investimeve i plotëson të tri kushtet: analiza dallon qartë mangësinë rregullatore nga dëmi potencial, dhe përfshin reagimin e subjektit ashtu siç është pasqyruar në raportin e KLSH. Ky është formati që e bën një raportim të vështirë për t'u kontestuar.

<https://faktoje.al/korporata-e-investimeve-menaxhimi-i-pronave-shteterore-nisi-pa-rregullore-dhe-kontroll-publik/>

C.5 Përkthimi i shifrës në kosto oportune

Rekomandimi 4.2.5 kërkon që shuma të shprehet në atë që nuk është realizuar. Raportimi mbi pasojat e një vendimi financiar të bashkisë së Vlorës e ilustron këtë qasje edhe pse nuk niset nga një raport auditimi: të dhëna që në formë të papërpunuar nuk i thonë asgjë lexuesit, shndërrohen në pasoja të prekshme: një kopsht, një park dhe sinjalistikë e munguar. Metoda është e transferueshme drejtpërdrejt te raportimi i gjetjeve të KLSH.

<https://faktoje.al/nje-kopsht-park-dhe-sinjalistike-e-munguar-pasojat-e-nje-vendimi-financiar-nga-bashkia-e-vlores/>

C.6 Mjetet analitike dhe kufiri i tyre

Rekomandimi 4.2.6 e pranon dobinë e mjeteve analitike dhe të inteligjencës artificiale për orientim në dokumente voluminoze, por e ndalon përdorimin e tyre si burim të vetëm. Raportimi mbi ndotjen e Liqenit Artificial e ndjek pikërisht këtë ndarje: mjeti shërben për orientim dhe strukturim fillestar, ndërsa verifikimi njerëzor dhe dokumenti origjinal mbeten baza e pandryshueshme e raportimit.

<https://faktoje.al/studimi-alarman-liqeni-artificial-i-semure-ndotje-nga-tete-drejtme/>

C.7 Arkivimi si kapital redaksional

Rekomandimi 4.2.7 kërkon ruajtjen e strukturuar të gjetjeve, në mënyrë që njohuritë të mos humbasin me lëvizjet e gazetarëve. Raportimi mbi largimet nga puna dhe shkeljet administrative në spitalin e Durrësit gjatë pandemisë, është produkt i një procesi të tillë, ku çdo gjetje e re, e siguruar edhe përmes kërkesave për informacion, shtohet mbi një bazë ekzistuese në vend që të nisë nga e para.

<https://faktoje.al/ne-kulmin-e-pandemise-largime-nga-puna-dhe-shkelje-administrative-cfare-u-gjet-ne-spitalin-e-durresit/>

C.8 Gjetja teknike në procesin politik

Rekomandimi 4.3.3 propozon shqyrtim parlamentar të kalendarizuar që mund të përdoret nga mediat. Raportimi mbi auditimin e kadastrës tregon efektin e kërkuar: një dokument teknik, i vendosur në kontekstin e diskutimit publik, i jep qytetarit informacion të drejtpërdrejtë mbi shkeljet dhe vlerën e dëmit të konstatuar.

<https://faktoje.al/kadatra-nen-lupen-e-klsh-shkelje-dhe-968-milione-leke-dem/>

C.9 Raportimi vjetor si ngjarje e parashikueshme

Rekomandimi 4.3.4 kërkon raportim vjetor të konsoliduar mbi zbatimin, të debatuar publikisht. Mbulimi i prezantimit të raportit vjetor të KLSH në Kuvend dëshmon vlerën e këtij formati për median: një datë e njohur paraprakisht, me të dhëna të agreguara mbi numrin e auditimeve dhe kallëzimeve penale, prodhon material të gatshëm pa kërkuar burime hetimore.

<https://faktoje.al/kreu-i-klsh-prezanton-raportin-ne-parlament-159-audite-dhe-13-kallezime-penale/>

C.10 Vendimet e kontestuara dhe pasojat që vazhdojnë

Rekomandimi 4.3.5 propozon mekanizëm kufizimi me efekt të menjëhershëm për aktet e kontestuara. Raportimi mbi grantet IPARD dhe procesin gjyqësor për kthimin e fondeve e ilustron nevojën: kur vendimet e kontestuara vazhdojnë të prodhojnë pasoja derisa gjykata të shprehet, koha vepron kundër interesit publik dhe në favor të palës që përfiton nga vonesa.

<https://faktoje.al/duan-te-me-bllokojne-grantet-e-ipard-perfundojne-ne-gjykate-beteja-per-kthimin-e-fondeve/>

C.11 Financimi i vazhdueshëm dhe trajnimi i specializuar

Rekomandimet 4.4.1 dhe 4.4.3 kërkojnë financim që prodhon kapacitet të qëndrueshëm dhe trajnim mbi materiale reale. Projekti «Truths Beyond Numbers», i zbatuar nga Faktoje me mbështetjen e programit MATRA, i përgjigjet të dyve: fokusi është forcimi i aftësive të gazetarëve dhe i studentëve të gazetarisë në leximin e raporteve të KLSH, dhe kuptimi i mënyrës si këto raporte mund të shtyjnë përpara përmirësimin e politikave në sektorë me ndikim të drejtpërdrejtë publik. Dallimi nga granti klasik është i qartë: financohet aftësia, jo produkti i vetëm.

C.12 Ndërmjetësimi teknik si praktikë e brendshme

Rekomandimi 4.4.4 propozon një ekip ekspertësh të gatshëm për konsultim të shpejtë nga gazetarët. Kjo praktikë tashmë funksionon si element i punës redaksionale në verifikimin e gjetjeve komplekse, dhe dëshmon se pengesa nuk është ekzistenca e ekspertizës, por mungesa e një kanali të institucionalizuar që e bën atë të aksesueshme për të gjitha redaksitë, jo vetëm për ato që kanë ndërtuar vetë kontaktet.

C.13 Zbatimi i modelit të Shtojcës B mbi një rast konkret

Tabela e mëposhtme tregon si do të dukej faqja përmbledhëse e propozuar në Shtojcën B nëse do të zbatohet mbi një raport auditimi të mbuluar tashmë nga media, në këtë rast auditimi i kadastrës i trajtuar në rastin C.8 dhe i mbështetur nga Faktoje. Qëllimi është të ilustron se modeli nuk kërkon informacion që auditimi nuk e prodhon: të gjitha rubrikat mbushen me elemente që ekzistojnë tashmë brenda raportit.

Rubrika e Shtojcës B	Burimi brenda raportit të auditimit
Pse u ndërmor auditimi	Objekti dhe qëllimi i auditimit, i deklaruar në hyrje të raportit Subjekti,
Çfarë u auditua	periudha e audituar dhe vlera e fondeve nën shqyrtim Gjetjet me vlerën
Tri konstatimet kryesore	më të lartë të dëmit ose me rrezik sistemik, të përzgjedhura nga lista e plotë
Sa kushton	Vlera totale e dëmit e konstatuar, e krahasuar me buxhetin vjetor të institucionit
Çfarë do të thotë për qytetarin	Përkthimi i vlerës në shërbimin ose investimin që nuk u realizua —
Çfarë rekomandohet	elementi i vetëm që kërkon punë shtesë redaktuese
Statusi i rekomandimeve të mëparshme	Rekomandimet kryesore me subjektin përgjegjës dhe afatin, të nxjerra nga seksioni përkatës
Ku gjendet informacioni i plotë	Krahasimi me auditimin e mëparshëm të të njëjtit subjekt, kur ekziston

Referenca me faqe për çdo konstatim të përmendur



Ky dokument politikash është hartuar si pjesë e nismës "Truth Beyond Numbers, e zbatuar nga Faktoje përmes mbështetjes së programit MATRA të Ambasadës së Mbretërisë së Vendeve të Ulëta. Pikëpamjet e shprehura në shkrime i përkasin autorëve dhe nuk reflektojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Mbretërisë së Vendeve të Ulëta

Autori: Ilir Ciko